
I. ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

УДК 330(477):339.922

СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

О. М. Шевченко, кандидат економічних наук

На межі ХХ–ХХІ ст. глобалізація затвердилася як одна з головних фундаментальних тенденцій розвитку світового господарства. Зростаюча взаємозалежність країн, інтенсифікація міжнародного обміну товарами, послугами та капіталом ведуть до появи нових тенденцій у сфері економічних відносин. Тому стратегічно важливим напрямом стає розробка ефективної національної політики з урахуванням загроз і вигод, що виникають у процесі глобалізації економіки України у світовий ринковий простір.

Дослідженням глобальних економічних процесів присвячені праці О. Білоруса, І. Бураковського, І. Владимірова, А. Гальчинського, В. Гейця, О. Каніщенка, В. Клочка, Д. Малишева, В. Новицького, В. Панькова, А. Румянцева, В. Савчука, С. Соколенка, А. Старостіна, А. Філіпенка та ін.

Значна кількість питань щодо впливу цих явищ на економіку України неповністю висвітлена, тому в подальшому слід здійснити методологічні, теоретичні та практичні дослідження.

Метою статті є з'ясування сутності, наслідків, позитивного та негативного впливу глобалізації на соціально-економічний розвиток України, а також дослідження значення вра-

хування процесів глобалізації економіки при формуванні стратегії економічної політики в Україні.

У науковій літературі існують різні підходи до визначення сутності глобалізації. Першим розпочав дослідження проблем глобалізації економіки і ввів у науковий обіг цю категорію у 1983 р. американський учений Т. Левітт. Більшість дослідників саме слово «глобальний» розуміють як «всесвітній», хоча є і інші погляди. Що стосується визначення глобалізації як економічної категорії, то серед дослідників єдиної думки не існує. Можна виокремити тих науковців, які розглядають глобалізацію економіки як вузьке поняття, тобто процес зближення споживчих переваг і універсалізацію асортименту продукції, що пропонується в усьому світі, в ході якого всесвітні продукти витісняють місцеві [1, с. 25].

Інші дослідники розуміють глобалізацію економіки як всеохоплююче поняття. Суть його в тому, що глобалізація – це «нова капіталістична економіка», в якій інформація, знання та інформаційні технології стають головними джерелами зростання продуктивності та конкурентоспроможності [2, с. 91].

Російський дослідник В. Паньков глобалізацію економіки розглядає як найвищу стадію

інтернаціоналізації господарського життя і її серцевину – науково-виробничу інтернаціоналізацію. Є думка, представники якої ототожують глобалізацію з процесом інтернаціоналізації в цілому [3, с. 85].

Дослідження процесів глобалізації економіки дає можливість узагальнити ряд методологічних положень, які важливо враховувати у процесі формування стратегії економічної політики в Україні:

1. Глобалізація – це якісно новий етап у розвитку інтернаціоналізації господарського життя, вона є об'єктивним і незворотним процесом. Від інтернаціоналізації вона відрізняється тим, що охоплює найширші сфери суспільного життя і означає перехід до системи переростання відкритого національного господарства в інтегроване світове господарство. Основним суб'єктом процесу глобалізації є транснаціональні корпорації (ТНК), вони – основа глобалізації, її головна рушійна сила.

2. Розвиток національних економік неможливий без урахування такого зовнішнього чинника як глобалізація. Вона стосується практично всіх сфер суспільного життя, включаючи економіку, політику, ідеологію, соціальну сферу, культуру, екологію, безпеку, спосіб життя, а також самі умови існування людства. Що стосується економічної глобалізації, то жодна країна незалежно від її розмірів і рівня розвитку, не може бути самодостатньою, враховуючи наявні фактори виробництва, технологій, потреб у капіталі та ін. Наукою і практикою доведено, що ринкова економіка в умовах глобалізації набуває найдосконалішого вигляду.

3. Процес економічної глобалізації охоплює різні сфери світової економіки:

- зовнішню торгівлю товарами, послугами, технологіями, об'єктами інтелектуальної власності;
- міжнародний рух факторів виробництва (робочої сили, капіталу, інформації);
- міжнародні фінансово-кредитні та валютні операції;
- виробниче, науково-технічне, технологічне, інжинірингове й інформаційне співтовариство та ін.

4. На макроекономічному рівні глобалізація проявляється у прагненні держав та інтеграційних об'єднань до економічної активності поза своїми кордонами за рахунок лібералізації торгівлі, зняття торгових та інвестиційних бар'єрів, утворення зон вільної торгівлі.

5. На мікроекономічному рівні формою прояву процесів глобалізації є розширення діяльності компаній за межі внутрішнього ринку.

6. Перспективною метою економічної глобалізації є утворення єдиного планетарного економічного простору. Реалізація цієї цілі ускладнюється, як доводять дослідники, одночасною дією процесів інтеграції і процесів автономізації. Тобто, з одного боку, відбувається рух до політичної незалежності та самоуправління, а з іншого – до формування економічних альянсів.

Зазначені сутнісні характеристики процесу глобалізації економіки впливають на різні сторони суспільного життя, тому не можуть бути не враховані у процесі розробки та реалізації економічної політики держав, у тому числі й України.

В економічній літературі обґрунтовується особлива важливість урахування у процесі прогнозування (як короткострокового так і довгострокового) деяких рис глобалізації економіки (рис.) [3, с. 86–87].

Ефективність формування і забезпечення реалізації стратегії економічної політики, як свідчать дослідження, залежить і від розуміння того, що глобалізація економіки – процес суперечливий, він одночасно має позитивні й негативні сторони.

В цілому, глобалізація економіки сприяє підвищенню ефективності світового господарства, економічному та соціальному прогресу людства. Це відбувається на основі того, що економічна глобалізація сприяє:

По-перше, поглибленню спеціалізації та міжнародному поділу праці, економії на масштабах виробництва та скороченню на цій основі витрат виробництва.

Рис. Основні риси глобалізації

По-друге, глобалізація посилює конкуренцію як усередині країни, так і на міжнародному рівні. Національні господарства в цих умовах вимушені підвищувати ефективність, раціонально використовувати ресурси. При цьому вирішальними порівняльними перевагами стають не наявність природних ресурсів і дешевої робочої сили (навіпаки, перевагою вважається наявність висококваліфікованих «дорогих» працівників), сприятливе географічне положення тощо, а «технологічний відрив» від конкурентів, тобто здатність провідних експортоорієнтованих галузей даної країни створювати все нові й нові технології та продукти [4, с. 23]. Орієнтація національних ринків на глобальний ринок сприяє пошуку резервів для виробництва тих видів товарів, які користуються попитом на цьому ринку. В Україні це можуть бути товари, вироблені в агропромисловому комплексі, і перш за все в його важливій складовій – сільському господарстві; технічно модернізовані товари машинобудівних галузей; новітні технології, а не

тільки сировина, яка переважає на даний час в експорті.

По-третє, глобалізація істотно впливає на макроекономічні зрушення та реформи, що відбуваються в країнах з перехідною економікою. Вона підриває закриті суспільства авторитарного типу, сприяючи зростанню значення міжнародних торговельних угод, залученню іноземних інвестицій. Вона створює нові можливості для більш ефективного розміщення та вільного доступу до світових мобільних ресурсів.

По-четверте, у процесі глобалізації країни, які здійснюють трансформаційні перетворення, розширюють можливості для використання досягнень світової науки й техніки, досвіду менеджменту, формування фондового ринку, ведення банківської та страхової справи, доступу до нових джерел капіталу.

По-п'яте, глобалізація економіки утворює основу для розв'язання різноманітних проблем людства, і перш за все екологічних і пов'язаних з подоланням бідності країн і їх населення.

Щодо проблем і загроз процесів глобалізації, то дослідники обґрунтовують такі:

- антагоністичні прояви економічного етноцентризму, що виникають між учасниками глобалізованого середовища та провокують негативні соціально-економічні наслідки: економічні конфлікти (торгові війни, протекціонізм, різні заборони й обмеження), соціально-культурний етноцентризм, технологічну нерівність тощо;

- посилення суперництва між країнами за експортні ринки й іноземні інвестиції. В результаті виграють багаті, економічно розвинуті країни, які так розподілили витрати та вигоди глобалізації, що це призвело до нерівномірного розвитку галузей і країн. Програють країни з недостатньо розвинутою економікою, слабкою інфраструктурою, дрібні підприємці, некваліфіковані працівники, немобільні верстви населення. За оцінками ООН, різниця між ВВП багатих і бідних країн становила у 1960 р. – 1:30, у 1990 р. – 1:60, у 1999 р. – 1:90, що підтверджує збільшення розриву в рівнях їх економічного та соціального розвитку [5, с. 32];

- з глобалізацією пов'язують і такі негативні явища, як існування тіньової економіки, відмивання «брудних грошей», формування нелегальних ринків зброї, наркотиків, проблеми в галузі здоров'я і екології;

- світові фінансово-економічні кризи (1997–1998 рр. та 2008–2009 рр.) дослідники теж розглядають як негативні явища процесів глобалізації. Так, остання криза, яка розпочалася в США як фінансова, перетворилася в економічну й розповсюдилася на все глобальне середовище. Вона призвела до значних економічних і соціальних втрат (падіння ВВП, зростання безробіття і цін);

- процеси глобалізації зменшують економічний суверенітет як атрибут влади, особливо в слаборозвинутих країнах. Це проявляється у тому, що держава не може ефективно використовувати такі інструменти макроекономічного регулювання, як імпорتنі бар'єри, експортні субсидії, курс національної валюти, ставки рефінансування Центрального банку [3, с. 86], тому ТНК у разі необхідності протиставляють цим заходам свій потенціал, що може звести нанівець очікувальний ефект;

- ряд дослідників вбачають негативні наслідки глобалізації не в самій ній, як явищі, а в моделі (політиці) глобалізації, яка здійснюється на сучасному етапі США та іншими розвинутими країнами. Ця модель одержала назву «глобального неоліберального порядку» [6, с. 13]. Вона націлена на одержання найбільших вигод з прискороного розвитку світової економіки для високорозвинутих господарств без урахування інтересів інших країн. Це і сприяло широкому розповсюдженню руху «антиглобалістів», тобто принципових противників глобалізації і «альтерглобалістів», що виступають не проти глобалізації взагалі, а проти антисоціальної спрямованості сучасної неоліберальної моделі глобалізації економіки.

У процесі реалізації неоліберальної моделі глобалізації економіки, країни поділилися на тих, що виграли від глобалізації і тих, що програли. До останніх належать країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою. У них, на відміну від ТНК, поки що немає можливостей для використання переваг науково-технологічної глобалізації, що пов'язано з їх низькою конкурентоспроможністю. Так, Україна за рівнем індексу глобальної конкурентоспроможності (рейтинг Світового економічного форуму) у 2009 р. посіла 82 місце (у 2008 р. – 72 місце) зі 133 країн світу. Експерти Світового економічного форуму зазначають, що погіршення рейтингу конкурентоспроможності нашої країни пов'язане з різким падінням попиту на експортну продукцію, девальвацією валюти та руйнування фінансової системи [7, с. 13].

Загрози економічної глобалізації настільки значні, що це спонукало ООН у 1999 р. розробити принципи й норми, необхідні для використання потенціалу глобалізації, перетворення її на «глобалізацію з людським обличчям», яка сприяє розвитку людини, підвищенню її добробуту. Програма дій, прийнята ООН з метою досягнення «глобалізації з людським обличчям», має такі цілі:

- розвиток людського потенціалу з урахуванням умов глобальної економіки (нейтралізація негативних умов на ринку праці, створення нових робочих місць, підвищення кваліфікації працівників та ін.);

- зменшення загроз плинності фінансових потоків і викликаних ними проблем людства (більш обережна лібералізація у сфері руху капіталів, посилення регулювання та контролю за банківською системою, створення механізмів раннього оповіщення тощо);

- боротьба на світовому рівні з глобальними загрозами безпеці;

- сприяння національній діяльності з розробки технологій для викорінення злиднів (за допомогою податку на патенти сприяти мобілізації коштів на такі цілі, проводити розробку технологій в інтересах задоволення потреб бідних верств і країн);

- вжиття заходів, спрямованих на зменшення розриву між багатими й бідними країнами (виконання колективних дій на реальному рівні, розширення потоків офіційної допомоги, скорочення граничної величини заборгованості країн з 200–250 % від обсягу експорту до 100 %);

- виправлення диспропорцій у структурі глобального регулювання, надання правової допомоги, сприяння роботі регіональних інститутів, поширення регулювання на діяльність міжнародних корпорацій).

За допомогою різних програм технічного співтовариства та Міжнародного валютного фонду надаються консультаційні послуги, проводиться підготовка кадрів, регулюється зовнішня заборгованість; ООН забезпечує гуманітарну допомогу, сприяє країнам у створенні систем соціального захисту, необхідних структурних інституціональних реформ [8, с. 53–54].

Таким чином, глобалізація – це об'єктивний суперечливий процес, тому уряди національних держав, розробляючи економічну політику, повинні забезпечувати в процесі її реалізації збалансованість позитивних її результатів і негативних наслідків, і на цьому фундаменті використовувати переваги світового розподі-

лу праці для економічного зростання з метою підвищення добробуту населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Владимірова І. Г. Глобалізація мирової економіки: проблеми и последствия / І. Г. Владимірова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 3. – С. 23–35.
2. Малышева Д. Постиндустриальный мир и процессы глобализации / Д. Малышева // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 3. – С. 90–97.
3. Паньков В. С. Мировая экономика на пути к 2015 году / В. С. Паньков // Экономика XXI века. – 2002. – № 8. – С. 84–89.
4. Богиня Д. Структурна перебудова економіки в умовах глобалізації та інформатизації / Д. Богиня, Г. Волинський // Економіка України. – 2003. – № 7. – С. 19–28.
5. Савлук С. Наслідки глобалізації для розбудови України / С. Савлук // Персонал. – 2007. – № 4. – С. 23–36.
6. Валлерстайн І. Геополітичні системні зміни: 1945–2025 гг. / І. Валлерстайн // Вопросы экономики. – 2006. – № 4. – С. 67–83.
7. Савченко Л. Рейтинг конкурентоспроможності України / Л. Савченко // Цінні папери України. – 2009. – № 39. – С. 13.
8. Клочко В. Глобалізація та її вплив на країни з перехідною економікою / В. Клочко // Економіка України. – 2001. – № 10. – С. 51–59.
9. Філіпенко А. Інтеграційні перспективи України: бігравітаційна модель / А. Філіпенко // Економіка України. – 2005. – № 6. – С. 11–22.
10. Старостіна А. Суперечливі шляхи економічної глобалізації / А. Старостіна, О. Каніщенко // Економіка України. – 2008. – № 5. – С. 58–63.